

IGNASI MORETA

Universitat Pompeu Fabra
ignasi.moreta@upf.edu

«VAIG RENEGAR DE LA MARE, DEL CANONGE I DE LA NOIA». MARAGALL I EL PODER ECLESIASTIC¹

Resum:

Malgrat les expressions de pietat que sovintegen en els seus escrits i els contactes amb eclesiàstics documentats a la seva biografia, Joan Maragall es va mantenir tota la vida allunyat del poder eclesiàstic. L'article estudia aquests contactes i la seva ambigüitat, cosa que permet concloure que cal anar amb la màxima cura a l'hora d'inferir-ne un determinat posicionament ideologicoreligiós: els contactes de Maragall amb el poder eclesiàstic són més aviat ocasionals i epidèrmics.

Paraules clau: Joan Maragall — religió — Església catòlica — Josep Torras i Bages — poder eclesiàstic

Abstract:

Despite the numerous expressions of piety present in his writings and the contact with clergymen reported in his biography, Joan Maragall remained away from the ecclesiastical power throughout all his life. This article studies these contacts and their ambiguity, and we come to the conclusion that extreme caution must be taken when inferring certain ideological-religious stances: Maragall's contacts with the ecclesiastical power are rather occasional and superficial.

Key words: Joan Maragall — religion — Catholic church — Josep Torras i Bages — ecclesiastical power

0. Per començar

«Tota la vida va defensar la seva casa de les intromissions dels levites que volien manegar la seva família».² Ho escriu Josep Pijoan en referència a Joan Maragall. Pot semblar un comentari lleuger com tants n'hi ha en el llibre de Pijoan sobre Maragall, un llibre que, segons algunes veus malèvoles, més que escrit per l'amic íntim semblava escrit pel seu cambrer.³ I és evident que el to de la frase és d'un anticlericalisme d'estar per casa. Però no ens podem deixar enganyar pel caràcter col·loquial de l'expressió de Pijoan: l'afirmació és fonamentalment exacta. I caldrà explicar el «fonamentalment». Perquè si bé podem observar en la biografia de Maragall una defensa contra les «intromissions» del clergat en la seva esfera, cal dir, en honor a la veritat, que aquesta defensa no és clara i inequívoca, sinó més

1 Aquest treball s'emmarca dins la producció del Grup de Recerca *Ne varietur* (2014 SGR 1019).

2 Josep PIJOAN, *El meu don Joan Maragall*, Barcelona, Catalunya, [1927], p. 113.

3 Josep Maria CAPDEVILA, «Josep Pijoan: *El meu don Joan Maragall*» [ressenya], *La Nova Revista*, núm. 11, novembre 1927, p. 273.

aviat al contrari: és una defensa subtil, canviant i camuflada sota expressions de pietat clerical, de tal manera que sovint s'ha vist en Maragall un amic de sotanes. Cal resseguir amb cert detall les relacions del poeta amb les esferes eclesiàstiques per veure fins a quin punt són contactes epidèrmics o si indiquen, com s'ha pretès, un determinat posicionament ideologicoreligiós.

1. L'amor de joventut frustrat per un canonge

És ben sabut que, als cinquanta anys, Joan Maragall va recordar en un escrit privat un breu festeig burgès, anterior al seu matrimoni, amb una jove anomenada Teresa Ferran. Es tracta d'un text molt divertit i, al mateix temps, molt revelador. El Maragall madur recorda amb certa ironia una relació amorosa que fou avortada per la mare de la noia, esglaiada per la frivolitat i falta d'ocupació fixa (un poeta!) del jove pretendent de la seva filla. «Hay que pensar en la solidez del porvenir», deia la mare, amb evident sentit comú.⁴ Maragall se sent qüestionat per «una miserable qüestió d'interessos», i resol escriure a la noia:

[...] etjego a la noya una carta de vuyt o deu planes, dientli en sustància que tot allò estava molt per sota del nivell del nostre amor; que jo no havia de prostituir la meua intel·ligència posantme a fer de relator o de notari: que si ella m'estimava s'havia d'abandonar absolutament a una plena confiança en mi, pensés lo que volgués la seva mare; y que calia que m'ho digués desseguida per saber jo a què atènerme. Resposta... de la mare: que la seva filla era massa bona minyona per pendre de si semblants resolucions y contestar cartes com aquella meua: que per axò la contestava ella, la mare (jo vaig suposar que la carta era dictada d'un canonge director espiritual de la família) per dirme qu'en els termes en què jo posava la cosa, més valia que no'm recordés més de la seva filla. Vaig renegar de la mare, del canonge, y de la noya, que demostrava no tenir cor, ni voluntat, ni amor, ni res de sustància, y vaig donarme per lliberat d'aquella aventura... ab un gran respir de llibertat, m'en recordo-: me vaig arreglar de bell nou la meua cambreta de solter y de moment vaig sentir un pregon delit d'independència.⁵

El que fa que aquest text sigui divertit és la irrupció del canonge imaginari. Que la mare de la noia s'escandalitzés davant les impertinències del jove Maragall entra dins l'esfera del que és previsible. Però que el text hi afegixi que la carta de la mare semblava «dictada d'un canonge director espiritual de la família» mostra la malícia de Maragall, que no s'està de denunciar la funesta influència del clergat sobre les famílies a través de les dones. Una denúncia clara, expressada amb un verb tan taxatiu com *renegar*. El canonge ara ja no és una hipòtesi sorneguera, sinó que ha pres cos en el text de Maragall: és una realitat imaginada de la qual renega, com renega de mare i filla, elles sí reals en el món textual i en el món empíric.

4 Ho explica Maragall a la carta a Josep M. Lloret del 30 de desembre de 1887; vg. J. MARAGALL, *Com si entrés en una pàtria. Cartes a Josep M. Lloret (1882-1895) i Notes autobiogràfiques (1885/1910)*, edició i pròleg de Glòria Casals, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p. 118.

5 *Ibid.*, p. 197 («Notes autobiogràfiques» dels cinquanta anys). Tanmateix, per la carta a Josep M. Lloret del 30 de desembre sabem que Maragall no va viure aquesta ruptura d'una manera tan alliberadora com la reconstruïa als cinquanta anys.

Un canonge no és un simple capellà. En l'imaginari col·lectiu, el canonge s'associa a la figura del sacerdot que té voluntat de fer carrera. Som, doncs, en l'àmbit del poder. El canonge té voluntat de poder. I Maragall denuncia aquesta voluntat de poder, aquest clergat que s'aprofita del seu estatus per immiscir-se en la vida de les famílies a través de les dones. Es pot al·legar que faig referència a un episodi de joventut, a un Maragall de vint i pocs anys, i que no és lícit elevar l'anècdota a categoria. Però a mi no m'interessa l'anècdota (recordem que en l'anècdota real el canonge no existeix), sinó el text. És en el text, només en el text, on apareix el canonge. I el text no fou escrit als vint i tants anys: fou escrit per un reconegudíssim escriptor de cinquanta anys afincat a Sant Gervasi, casat i pare de família, anomenat Joan Maragall.

El Maragall que deixa constància que va renegar del canonge és, doncs, el Maragall que es troba al cim de la seva carrera literària i de la seva projecció cívica. Diguem-ho clarament: el Maragall que denuncia l'exercici del poder dels capellans sobre les famílies (parlar d'anticlericalisme és un abús de llenguatge?) és el Maragall dels cinquanta anys, un any abans de la seva mort, quan més clerical i burgès semblava. Ens pot continuar enganyant aquesta pàtina clerical i burgesa del Maragall de Sant Gervasi?

2. Els bisbes (Morgades, Casañas i Torras i Bages) i l'articulista

Teresa Ferran no va fer del desvagat poeta modernista Joan Maragall un responsable pare de família. Aquesta tasca li estava reservada a Clara Noble Malvido (1872-1944), amb qui l'escriptor va viure als trenta anys un festeig no pas menys burgès que el viscut amb Teresa Ferran. Però perquè aquest segon festeig derivés en matrimoni calia resoldre la «qüestió d'interessos» que als vint-i-set anys s'havia negat a afrontar. I la resolució de la qüestió va consistir en l'ingrés de Maragall a la plantilla del *Diario de Barcelona*. S'ha escrit ja molt sobre el que aquest ingrés representava en termes ideològics i crematístics. Apunto només que entra al Brusi l'any 1890 i que el 1892 comença a publicar-hi articles signats, uns articles que, els primers anys, seran escrits en un to irritantment «de dretes», per dir-ho fent via i sense matisos. En aquest context, Maragall farà referència a alguns eclesiàstics. No gaires: Josep Morgades, Salvador Casañas i, sobretot, Josep Torras i Bages, l'únic amb qui tindrà una certa relació personal.

El primer article signat que fa referència àmplia a una qüestió religiosa és «Un sermón del obispo de Vich».⁶ El bisbe de Vic és aleshores Josep Morgades (per cert, en un moment clau del drama de Verdguer, a pocs mesos de suspendre'l a *divinis*). I el sermó al qual fa referència és l'al·locució feta pel bisbe en un congrés catòlic celebrat a Tarragona. L'articulista Joan Maragall veu dues parts en aquest sermó: la primera és una exhortació a la pregària, «sublime compenetración de lo sensible con lo suprasensible, último lejanísimo horizonte de la inteligencia humana»; la segona és una crida a la unió dels catòlics per tal d'influir en les malaltes societats deschristianitzades. Ens trobem, doncs, amb dos

⁶ J. MARAGALL, «Un sermón del obispo de Vich», *Diario de Barcelona*, 11 de gener de 1895, dins ÍD., *Obres completes*, vol. II, Barcelona, Selecta, 1961, p. 454-456. D'ara endavant citaré aquesta edició només amb l'acrònim OC seguit pel número del volum i la indicació de les pàgines (el vol. I és de 1960).

temes: el primer, de naturalesa espiritual; el segon, de naturalesa política. Maragall s'adona de seguida de la diferència entre les dues parts: són «dos almas» amb «dualidad de estilos». I no s'està d'optar clarament per una de les dues ànimes: «a nosotros [...] lo que nos ha penetrado más hondo ha sido la primera parte, la unidad, ahora como perturbada y buscando nuevo centro, del hombre con Dios». I és que «lo que no fuese obra de dentro afuera, obra de gracia, había de quedar en exterioridades y mecanismos y resultados superficiales». Per això, i ja en oberta polèmica amb el prelat, diu l'articulista del *Diario de Barcelona*: «Cada vez que en esta segunda parte hemos encontrado de relieve este pensamiento que corre por toda ella: “¡A la unidad por la unión!”», háse levantado en nosotros la impresión de la primera, como voz que imperiosa y exclusiva reclamaba: “¡A la unión, por la unidad!”». Aparentant submissió al prelat, doncs, el que fa Maragall és apel·lar sobretot a l'espiritualitat dels cristians i rebutjar la idea d'una Església que ha de reconquerir llocs de poder i d'influència en la societat del seu temps.

Quatre anys més tard, però, Maragall sorprèn amb «La pastoral del obispo de Urgel».⁷ És un article estrany. El bisbe d'Urgell era aleshores el cardenal Casañas, un eclesiàstic integrista amb qui Joan Mañé y Flaquer, director del *Diario de Barcelona*, havia sostingut agres polèmiques.⁸ A la pastoral glossada per Maragall, Casañas es manifestava absolutament contrari a la llibertat de cultes i a la tolerància religiosa en un país catòlic com Espanya. Maragall resumeix i extracta, sense la menor crítica, la pastoral de Casañas que defensa aquests postulats, uns postulats, hi insisteixo, que eren combatuts pel director del *Diario de Barcelona*. Maragall no podia sintonitzar gens amb el que defensava Casañas, però en l'article no deixa entreveure cap mena de discrepància. La manca d'estudis sobre la qüestió només ens permet formular hipòtesis: és possible que el text obeeixi a algun estrany joc d'equilibris que li interessés fer a Mañé y Flaquer?

Sobre l'amistat entre Maragall i Torras i Bages s'ha escrit molt, sovint de manera acrítica. Josep Dachs, que en fou el testimoni més directe per la seva condició de secretari del bisbe i d'enllaç amb Maragall, l'any 1923 va publicar sobre el tema un article revelador. L'amistat entre tots dos, diu Dachs, «fou sols una amistat platònica, puix arribà a ésser molt forta quan encara ells dos no es coneixien personalment; i àdhuc després d'haver-se vist i tractat, les ocasions de trobar-se plegats foren rares i sempre de molt poca durada». Dachs fins i tot s'aventura en la hipòtesi: «Jo crec que si haguessin viscut plegats no s'haurien amat tant: eren dos esperits massa diferents».⁹

7 ID., «La pastoral del obispo de Urgel», *Diario de Barcelona*, 29 de desembre de 1898 i 5 de gener de 1899, dins OC II, p. 571-575.

8 Joan BONET I BALTÀ i Casimir MARTÍ I MARTÍ, *L'integrisme a Catalunya. Les grans polèmiques: 1881-1888*, Barcelona, Vicens-Vives i Fundació Caixa de Barcelona, 1990, p. 13-14.

9 Josep DACHS, «L'esperit del poeta», *La Veu de Catalunya*, 21 de desembre de 1923; cito per *Torras i Bages - Joan Maragall. Un diàleg començat abans de conèixer-se i que transcendí a la mort* [recull de textos, comentaris i referències en nota a peu de pàgina per J. A. Maragall], Ariel, Barcelona, 1961, p. 14. Aquest volum, de prop de cinc-cents pàgines, és una obra molt útil pels textos que aplega, però no pels comentaris que inclou, atès l'enfocament acrític i, fins i tot, «pietós» adoptat pel curador. Han explicat de forma més atenta –i crec que molt més encertada– la relació entre les dues personalitats: Eduard VALENTÍ I FIOL, *Els clàssics i la literatura catalana moderna*, Barcelona, Curial, 1973, p. 185-187; ID., *El primer modernisme literari catalán y sus fundamentos ideológicos*, Esplugues de Llobregat, Ariel, 1983, p. 340; Josep BENET, *Maragall i la Setmana Tràgica*, Barcelona, Eds. 62, 1992 [1963], p. 210-213; Joan-Lluís MARFANY, *Aspectes del Modernisme*, Curial, Barcelona, 1975, p. 167-168; i Lluís QUINTANA TRIAS, «La definitiva bondad de la vida. El pensamiento religioso en la obra de Joan Maragall», *Bulletin Hispanique*, núm. 1, juny 2003, p. 136-137. Vegeu també alguns apunts sobre la possible influència de Torras i Bages en el dantisme de Maragall a Francesco ARDOLINO, *Una literatura entre el dogma i l'heretgia. Les influències de Dante en l'obra de Joan Maragall*, pròleg de Glòria Casals, Barcelona, Cruïlla, 2006, p. 29-36.

La primera carta de Torras i Bages a Maragall és del 19 de maig de l'any 1900 i fou escrita per donar-li el condol per la mort del seu pare. Torras alligona el seu interlocutor amb unes línies on ve a dir que la dedicació d'aquest a la poesia no deixa de ser un passatemps al costat de la religió i de les grans realitats de la vida: «ara que vostè ja ha entrat en l'època de les grans realitats que vencen als idealismes literaris i artístics, que ja és espòs i pare de família i ha començat a viure vida d'home, deixant enrere la de jove, sentirà més la pràctica poesia de la Fe que mai acaba».¹⁰

El primer escrit de Torras i Bages glossat per Maragall és la pastoral «L'eterna afirmació», del 13 de desembre de 1900.¹¹ És una pastoral d'una certa duresa. Torras denuncia «una enorme conspiració contra el Senyor» esdevinguda al final del segle XVIII (la Revolució Francesa) i parla de «la perversa influència d'una propaganda impia i immoral» feta durant tot el segle XIX. Arremet també contra l'«apologia del dubte», una «debilitat de l'esperit» que contraposa a l'afirmació catòlica de la fe. Torras i Bages no s'està de fer una defensa vehement de l'autoritat, la propietat i el matrimoni, tres institucions que considera sagrades, i polemilitza amb el marxisme quan diu que no s'ha de voler «fabricar la societat humana» a base de reglamentacions, perquè hi ha ja una llei inscrita en l'ésser humà, «una cosa que no va de fora a dins, sinó que de dins va a fora». Maragall es fa ressò, en el seu article «La eterna afirmación», d'aquestes idees de Torras i Bages. N'ofereix àmplies citacions i les presenta al lector com un bàlsam esperançador de cara al nou segle que comença.¹²

Citar i lloar els escrits de Torras i Bages és una pràctica freqüent de Maragall en el tombant de segle. Si «L'eterna afirmació» torrasbagiana genera «La eterna afirmación» maragalliana, «La música, educadora del sentiment» (pastoral del 25 d'agost de 1901) generarà l'article «La música i el alma»; «La sabiduria dels humils» (pastoral del 30 de gener de 1902) generarà «De la humildad»; la «Carta al ministro de Gracia y Justicia sobre reformas eclesiásticas», del 15 de febrer de 1902, té la seva glossa maragalliana en l'article «Una carta solemne»; «L'equilibri en la jerarquia industrial» (21 de març del 1902) dóna lloc a «Para los amos y los trabajadoras». Amb aquest article es tanca un cicle. L'abril de 1903 Maragall abandona el *Diario de Barcelona*. Quan hi tornarà, l'any 1905, glossarà amb «Dulce ley» la conferència de Torras i Bages «Llei de l'art» (novembre de 1905). Però no serà una glossa acrítica, sinó plena de prevencions, com va explicar fa anys Marfany.¹³ Hi ha una distància entre Torras i Maragall, malgrat que aquest la camufli amb paraules ambigües. I la distància es torna abisme l'any 1909 amb la reacció maniquea de Torras i Bages a la Setmana Tràgica, que provoca els coneguts articles de Maragall, els quals, tal com va subratllar Josep Benet, poden ser llegits com una rèplica als plantejaments reduccionistes del prelat.¹⁴

10 Carta de Josep Torras i Bages a Joan Maragall del 19 de maig de 1900, dins *Torras i Bages - Joan Maragall, op. cit.*, p. 17.

11 *Ibid.*, p. 18-34. A la p. 34 es data erròniament aquest text: on diu 1909 cal esmenar-ho per 1900.

12 J. MARAGALL, «La eterna afirmación», *Diario de Barcelona*, 16 de gener 1901, dins OC II, p. 617-619.

13 J. L. MARFANY, *Aspectes del Modernisme, op. cit.*, p. 167-170.

14 J. BENET, *Maragall i la Setmana Tràgica, op. cit., passim.*

3. Els capellans al voltant del lilit de mort

I el 1911 va arribar la malaltia i la mort. Com passa en aquestes situacions, compareixen els sacerdots: els caputxins Miquel d'Esplugues, Rupert M. de Manresa i Evangelista de Montagut, el canonge Josep Dachs –l'esmentat secretari de Torras i Bages– i el bisbe de Barcelona, Joan Josep Laguarda.¹⁵ D'aquests sacerdots, destaca especialment Miquel d'Esplugues, nom de religió de Pere Campreciós i Bosch. Miquel d'Esplugues fou qui assistí espiritualment Maragall durant les tres setmanes que durà la malaltia en la seva fase final, i qui publicà immediatament després de la seva mort un llibre on ofería una sèrie de «notes psicològiques» sobre el difunt, una narració de la seva malaltia i mort i una interpretació del «Cant espiritual», tot plegat precedit per l'edició extractada i tergiversada de les «Notes autobiogràfiques» de Maragall.¹⁶

Maurici Serrahima, autor de dues biografies de Maragall, diu a la segona (la de 1966) que Maragall fou assistit per Miquel d'Esplugues, «molt amic d'ell».¹⁷ A la primera (la de 1938) havia estat més caute: «bon amic seu».¹⁸ La realitat, però, és que abans de la seva malaltia Miquel d'Esplugues només havia parlat dues vegades amb Maragall. Ho explica ell mateix l'any 1912: «descomptant les tres setmanes de la darrera malaltia, no més ens havíem parlat dues vegades».¹⁹ D'aquestes dues vegades, una fou en grup a casa del poeta: «uns bons amichs d'ell y nostres ens hi presentaren a câ seva, ahont volgueren anar pera remerciarli l'inspirat article ab que's dignà col·laborar al nostre extraordinari de la *Revista de Estudios Franciscanos*, publicat pera commemorar el setè centenari de la fundació de la nostra Ordre».²⁰ La segona trobada fou al convent de Sarrí, al qual va acudir en una ocasió Maragall per visitar Miquel d'Esplugues. Aquesta visita de Maragall a Esplugues és, doncs, l'única conversa a soles que havien tingut abans del 5 de desembre de 1911. Quan l'any 1916 Esplugues va publicar de nou les seves «no-

15 Sobre la malaltia i la mort de Maragall, les fonts bibliogràfiques més rellevants són: Eugeni d'ORS, «Aquesta noble agonia», *La Veu de Catalunya*, 19 de desembre de 1911, dins ID., *Glosari 1910-1911*, edició i presentació de Xavier Pla, anotació de Jordi Albertí, Barcelona, Quaderns Crema, 2003, p. 822-823; Miquel d'ESPLUGAS, *Maragall. Notes íntimes. Autobiogràfiques, psicològiques, trànsit final*, Barcelona, Lluís Gili, 1912, p. 65-81; Maurici SERRAHIMA, *Joan Maragall*, s. l., Biblioteca Política de Catalunya, 1938, p. 86-91; Joan B. SOLERVICENS, «Dades biogràfiques de Joan Maragall», dins *Obres completes de Joan Maragall*, vol. XXV. *Apèndix*, Edició definitiva, direcció Joan Estelrich, Edició dels Fills, Barcelona, Edimar, 1955, p. 126-129 (reproduït dins OC I, p. 27-28); Josep Maria CORREDOR, *Joan Maragall*, pròleg de Gaziel, Barcelona, Aedos, 1960, p. 88-89; M. SERRAHIMA, *Vida i obra de Joan Maragall*, pròleg de Jaume Lorés, Barcelona, Laia, 1981 [1966], p. 129-136; Gabriel MARAGALL I NOBLE, *Joan Maragall: esbós biogràfic*, Barcelona, Eds. 62, 1988, p. 185-189. A l'Arxiu Joan Maragall es conserven en dos arxivadors els papers deixats per la viuda, Clara Noble (mrgll-Arx I/3/6), i per la filla gran, Helena Maragall Noble (mrgll-Arx I/2/8). Entre els papers de la viuda hi ha unes «Memorias dedicadas a todos mis hijos». És un document d'un enorme interès. Té tres parts: la primera està datada el 13 de novembre de 1936, i recull la vida de Clara Noble des del naixement fins aleshores; la segona, datada el 21 de novembre de 1937, és el relat de com va viure la família el primer any de Guerra Civil; la tercera és un dietari iniciat el 22 de novembre de 1937 i acabat el 14 d'octubre de 1939.

16 M. d'ESPLUGAS, *Maragall. Notes íntimes*, op. cit. Fou incorporat, amb poques modificacions, a ID., *Semblances. En Maragall. El Cardenal Vives. El Bisbe Torres*, Barcelona, Ibérica, 1916, p. 11-83. D'altra banda, el 1933 l'autor mateix reconegué que l'obra de 1912 havia estat redactada de forma apressada, sense el suficient coneixement de la vida i obra de Maragall; vg. M. d'ESPLUGAS, «Prefaci» a J. MARAGALL, *Obres completes*, vol. XV. *Esta es mi fe. Articles*, ed. citada, 1933, p. 2-3, i reproduït dins OC I, p. 1180. Per la seva banda, a la carta a Clara Noble del 6 de juliol de 1912 (AJM, mrgll-Arx IV/6/4), Josep Pijoan va qualificar el llibre de Miquel d'Esplugues de «desatino». Les manipulacions de Miquel d'Esplugues han estat estudiades per G. CASALS, «Les Notes autobiogràfiques de Joan Maragall: "com un esbós del seu propi mite"», dins *Actes del XII Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. I, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, p. 105-118.

17 M. SERRAHIMA, *Vida i obra de Joan Maragall*, op. cit., p. 135.

18 ID., *Joan Maragall*, op. cit., p. 90.

19 M. d'ESPLUGAS, *Maragall. Notes íntimes*, op. cit., p. 30.

20 *Ibid.* A l'Arxiu Joan Maragall es conserva una carta de Miquel d'Esplugues a Joan Maragall del 7 d'abril de 1910 referent a la col·laboració d'aquest últim a la *Revista de Estudios Franciscanos*, on l'abril de 1910 hi va publicar l'article «Tributo» (reproduït dins OC II, p. 751-752).

tes» sobre Maragall, va eliminar el paràgraf on donava aquestes informacions. Volia ocultar que la seva coneixença de Maragall era tan tardana?

El cas és que, en el moment de la malaltia mortal, compareix el sacerdot. Cridat per Maragall? Això és el que dóna a entendre clarament Miquel d'Esplugues:

No més havien passat cinch dies desde que feya llit, ab una temperatura relativament escassa –de trenta set y mitj a trenta vuit y mitj graus–, quan resoltament demanà pera confessarse, ben persuadit de qu'era arribada la seva fi, pera la qual volia preparar-se tan cristianament com cristianament havia viscut. L'home de sempre, serè, reflexiu, plenament conscient de sí meteix, se revelava esplendorosament en aquell instant de suprema angunia, ab aquestes textuals paraules, varies voltes repetides ab dolça frisança: «Que vagin a cercar al P. M., donchs tant pera viure com pera morir vull estar ben preparat».²¹

I, tanmateix, qui va proposar cridar un sacerdot no fou Maragall, sinó la seva esposa, tal com va establir Joan B. Solervicens a la biografia autoritzada de 1955: «El 5 [de desembre], veient-lo més greu, la muller li proposa de cridar un sacerdot. Maragall li respon que també ell ho havia pensat. Hi va el P. Miquel d'Esplugues, que continuà visitant-lo gairebé tots els dies».²² Josep Maria Corredor també confirma que fou l'esposa qui ho suggerí.²³

A les «Memorias dedicadas a todos mis hijos» de Clara Noble, la viuda de Maragall ho explica clarament:

El día primero de diciembre se quedó en cama con muy pocos deseos de tomar ningún alimento. El día tres y cuatro continuó lo mismo. Tomaba kefir sin gustarle. El día 5 se encontró muy mal y llorando me dijo que no sabía lo que tenía pero que se sentía muy mal. Quería incorporarse y le faltaban las fuerzas. Entonces le propuse si quería ver a un padre espiritual y me contestó que sí deseguida, que precisamente me lo quería pedir, indicándome el padre Miguel de Esplugas. Desde aquel día vino cada día a verlo, no recibía otras visitas que las de la familia, cada día iba perdiendo fuerzas.²⁴

21 *Ibid.*, p. 72.

22 J. B. SOLERVICENS, «Dades biogràfiques de Joan Maragall», *op. cit.*, p. 127. La «Nota editorial» de la p. 90, del mateix volum XXV, diu que les dades relatives a la mort ofertes a les «Dades biogràfiques de Joan Maragall» procedeixen del diari íntim de l'esposa. Aquest text de Solervicens va ser redactat per encàrrec de la família amb la voluntat, declarada explícitament a l'esmentada «Nota editorial», que tingués «una eficiència normativa».

23 J. M. CORREDOR, *Joan Maragall, op. cit.*, p. 88-89, diu també: «El dia 1.º de desembre ja no es llevà. El dia 5 la seva muller, veient-lo més greu, li proposà de cridar un sacerdot». En el paràgraf anterior, diu Corredor: «No sabem per quin motiu en cap dels documents i dels treballs que hem consultat no s'especifica quina va ésser la malaltia mortal de Maragall. La seva filla Helena ens ha dit que es tractava de les febres de Malta». Això prova que va parlar amb Helena Maragall sobre la mort de Maragall, cosa que dóna encara més credibilitat al seu relat.

24 Clara NOBLE, «Memorias dedicadas a todos mis hijos» (AJM, mrgll-Arx I/3/6).

És, doncs, la dona (Clara Noble) la que proposa a Maragall cridar un sacerdot. Com havia estat la dona (Teresa Ferran) qui s'escandalitzava de les «relliscades» irreligioses del jove Maragall.²⁵ La realitat biogràfica es correspon amb la realitat literària fent bo el *dictum* d'Oscar Wilde segons el qual la naturalesa imita l'art. Perquè en un text molt estimat per Maragall, el passatge de la *Gretchenfrage* del *Faust* de Goethe, és també la dona (Margarida) la que vol conduir el Faust a la creença religiosa. I al final de la mateixa obra, quan el Faust ha experimentat l'instant bell i, en conseqüència, s'ha desplomtat, Mefistòfil intenta apoderar-se de la seva ànima, però els àngels guanyen la batalla gràcies a l'acció de les dones penitents, entre les quals es troba Margarida. És, doncs, la dona, sempre la dona, la que condueix l'home a l'esfera del sagrat. En el *Faust*, és a dir, en la literatura, però també, en el cas de Maragall, en la vida.

I encara una última consideració sobre el possible clericalisme del darrer moment. Del relat de les tres setmanes que Maragall va passar al llit abans de morir, n'han sorgit uns particulars *septima verba*, degudament recollits pels biògrafs. Una d'elles fa referència a la voluntat de ser amortallat amb l'hàbit franciscà;²⁶ segons les memòries de la viuda, dos dies abans de morir Maragall va dir: «Demano que em posin el sagrat hàbit de Sant Francesc descalç, i a tu, l'hàbit de Santa Clara».²⁷ Encara que en aquest punt la iniciativa sorgeix d'ell, és una decisió a la qual associa també l'esposa. Em sembla significatiu.

4. Per concloure

Hem repassat de forma ràpida i no exhaustiva les relacions de Maragall amb les esferes eclesiàstiques, començant pel canonge imaginari de l'escrit de 1910 referent a un episodi de joventut, continuant amb els escrits episcopals glossats als articles, i acabant amb la irrupció de capellans al llit de mort. S'hi podrien afegir altres relacions amb eclesiàstics del seu temps: Jaume Collell, Ignasi Casanovas, Frederic Clascar, Ricard Aragó...

Amb Jaume Collell, Maragall hi té uns intercanvis mínims, testimoniats per la correspondència entre tots dos, que fa referència a l'encàrrec d'un himne a la Mare de Déu de Montserrat.²⁸ Més intensa fou la re-

25 Parlant de l'actitud de Teresa Ferran, Maragall diu a les «Notes autobiogràfiques» dels cinquanta anys que: «hi havia també una certa pretensió a mostrarse intel·lectual, y una certa il·lusió en entendre's ab un poeta: y aquesta combinació's manifestava sobretot en ferse molt entenimentada y especialment molt religiosa, molt catòlica, reptant suaument les relliscades de la meva verba desenfrenada en la que saltavan follament les espurnes de tantes lectures mal digerides de la meva joventut»; vg. J. MARAGALL, *Com si entrés en una pàtria*, op. cit., p. 196.

26 La pràctica de ser enterrat amb l'hàbit de Sant Francesc era pròpia dels membres del Terç Orde Franciscà, al qual Maragall sembla que no pertanyia ja que no hi ha cap document que ho provi, tal com ha mostrat Valentí SERRA DE MANRESA, *El Terç Orde dels Caputxins. Aportacions del laicat franciscà a la història contemporània de Catalunya (1883-1957)*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya, 2004, p. 443. El mateix Valentí Serra reconeix que «alguns fidels, sense ser professors del terç orde, sol·licitaven de ser amortallats amb l'hàbit franciscà», i posa com a exemple precisament Maragall; vg. *ibid.*, p. 302, nota 116. Tanmateix, l'endemà de la mort de Maragall la crònica del *Diario de Barcelona* deia que el cos havia estat exposat a la capella ardent del domicili amb els peus nus «conforme a las reglas de la orden terciaria, a la que el finado pertenecía»; vg. Víctor BATALLÉ, *La saga dels Maragall*, Barcelona, L'Esfera dels Llibres, 2005, p. 180. Però també podria ser que el redactor d'aquesta nota ho inferís de l'hàbit, sense contrastar-ho degudament amb els familiars.

27 C. NOBLE, op. cit. Ho recull també J. B. SOLERVICENS, «Dades biogràfiques de Joan Maragall», op. cit., p. 127.

28 Vg. Joan REQUESENS, «Dues visions poètiques? L'epistolari entre Jaume Collell i Joan Maragall», *Miscel·lània Germà Colón/3*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, XXX), 1995, p. 145-162.

lació amb el jesuïta Ignasi Casanovas. Maragall, per consell de Gaudí,²⁹ va assistir a alguna conferència seva. Es conserva la correspondència Maragall-Casanovas, en què Maragall comenta elogiosament algunes de les seves conferències i publicacions. Aquesta relació cordial va quedar enterbolida per un episodi poc agradable: Casanovas va ser qui, juntament amb un altre sacerdot, Frederic Clascar, va revisar el text de «La iglésia cremada» per fer-lo publicable a *La Veu de Catalunya*. És sabut que Maragall va desautoritzar aquesta intervenció dels dos eclesiàstics de dues maneres: escrivint al seu dietari que la publicació a *La Veu de Catalunya* era «bon xic deformada», i incorporant esmenes manuscrites al retall de diari que en va conservar.³⁰

De la relació amb Frederic Clascar en sabem poc. Tenim un sol contacte epistolar documentat (la carta en què Clascar li comunica que entre ell i Casanovas han modificat el text de «La iglésia cremada»). Sabem també que coincidien a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Quan morí Maragall, Clascar fou qui es va posar en contacte amb la viuda per parlar-li de la possibilitat que l'Institut edités les obres completes de Maragall.

Ricard Aragó, que signava amb el pseudònim Ivon l'Escop, era el promotor de la Lliga del Bon Mot, que lluitava contra la blasfèmia. Maragall hi va contribuir amb diversos articles. Es conserven algunes cartes entre tots dos que testimonien la seva relació.³¹

Quines conclusions podem extreure d'aquest repàs de les relacions de Maragall amb el poder eclesiàstic? És evident que hi ha en Maragall una certa ambigüitat: d'una banda, glossa les pastorals de bisbes del seu temps, manté una comunicació oberta amb Torras i Bages, Casanovas, Clascar, Collell, Aragó, etc., i s'envolta de capellans al llit de mort. De l'altra, cal observar que els seus comentaris a les pastorals revelen de vegades discrepàncies profundes, que l'«amistat» amb Torras i Bages i altres eclesiàstics és superficial i no exempta de tensions, i que la irrupció de capellans *in extremis* és una iniciativa de l'esposa. A l'hora de presentar la relació de Maragall amb les esferes eclesiàstiques del seu temps, aquests són elements que no es poden desconèixer.

Rebut el 19 de setembre de 2016
Acceptat el 19 de desembre de 2016

29 Les cartes de Maragall a Gaudí es troben dins OC I, p. 993-994; les de Gaudí a Maragall, a Antoni GAUDÍ, *Escritos y documentos*, ed. de Laura Mercader, Barcelona, Acantilado, 2002, p. 265-270 i 299-302.

30 J. BENET, *Maragall i la Setmana Tràgica*, op. cit., p. 181-223. L'opinió de Benet, però, és que l'article es va publicar gràcies a la comprensió i obertura de Clascar i Casanovas.

31 La participació de Maragall en les campanyes de la Lliga del Bon Mot va generar alguna polèmica. Ho recull L. QUINTANA TRIAS, *La veu misteriosa. La teoria literària de Joan Maragall*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, p. 149-151.